

СВ. ВОЛОДИМИР ВЕЛИКИЙ

СТОРІНКИ З ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕРКВИ

І КУЛЬТУРИ

II Випуск.

о. Мирослав Ріпецький.

СВЯТИЙ ВОЛОДИМИР ВЕЛИКИЙ,

Володар, христитель і просвітитель України

diasporiana.org.ua

ВИДАВНИЦТВО ОО. ВАСИЛІЯН

Мондер, Алберта. Канада.

— 1953 —

ч. 43/52.

Позволяється друкувати.
Едмонтон, дня 12 серпня, 1952.

Від Апостольського Екзархату Західної Канади,
† НІЛЬ, Єпископ.

*Basilian Fathers' Press,
Mundare, Alta, Canada*

Святий Володимир Великий — Володар, христитель і просвітитель України

1. Володимирова держава.

Князь Володимир Великий був сином київського князя, Святослава Завойовника, який ціле своє життя перевів на воєнних походах проти Хозарів, Болгар, Греків і диких Печенігів. Діточі літа перебував Володимир у своїй бабки, Княгині Ольги, яка по смерті свого мужа, Ігоря, правила Київською державою. Від молодих літ князь Володимир привик при боці свого батька Святослава до воєнних трудів і неvigід. Маючи чотирнадцять літ, Володимир поїхав із своїм дядьком, лицарем Добринею, до Новгороду, щоби на візвання Новгородців обняти там княжий престіл.

По смерті князя Святослава три його сини, Ярополк, Олег і Володимир поділилися княжою спадщиною. Князь Ярополк не вдоволяючись своїм князівством, пішов походом на молодшого брата, Олега, який княжив в Іскоростені, столиці деревлянської землі. Княжі війська зійшлися під Обручем. Тут князь Олег погіб у завязаному бою. Тепер князь Ярополк задумав зайняти ще під свою владу Новгород, спадщину Володимира, та ви-

слав туди військову дружину. Тоді князь Володимир вибрався за море до скандинавців, яких звали у нас Варягами, та просив у них військової помочі проти брата Ярополка. При допомозі варяжського війська князь Володимир поборов Ярополка і став великим київським князем.

За перших 12 років свого володіння в Києві, князь Володимир виявив велику воєнну діяльність. Він кожного року відбував один або два воєнні походи, щоби підгорнути під свою владу ті племена, які досі жили окремо. Князь Володимир Великий зєдинив у могутню державу всі землі, які давніше належали до Києва, та прилучив деякі нові. Він заволодів землями київською, новгородською, ростовською, полоцькою і сіверською. Князь Володимир завоював також Вятичів і Радимичів, а на північному заході підбив під свою владу Литовців і півдиких Ятвягів, які жили по лісах нинішньої Городенщини. На півночі князь Володимир поширив межі Київської держави на ті землі, де жили фінські племена, а Хозарів примусив до плачення данини.

В нашому найдавнішому літописі читаємо, що князь Володимир Великий в 981 р. підняв похід на західні племена і на Ляхію та забрав міста Перемишль, Белз, Червень і інші. Це перша історична вістка про Галичину і Холмщину. За часів князя Володимира головним містом в Галичині був Перемишль над Сяном, а на Холмщині Червень над Гучвою. Важним здобутком держави було прилучення пограничних західних земель. Князь Володимир завзято боронив західних границь, бо він добре розумів, що посідання захід-

них українських земель має велике значення для Київської держави.

Підчас воєнного походу в Галичину князь Володимир зайняв також полудневе узгір'я Карпат, Підкарпатську Україну, так що Київська держава сусідувала за Карпатами із Угорщиною. За панування князя Володимира Великого західна границя Київської держави сягала до Прус і недалеко Кракова. Старинні історичні записки свідчать, що в давнину українське населення жило між ріками Дунайцем, Вислою, Сяном і Вислоком та угорською границею.

Держава князя Володимира Великого сягала від Карпатських гір до Кавказу, а на півночі до Волги і до Ладозького озера. До Київської держави належав торговельний шлях, який ішов з Балтійського до Чорного моря. Це давало Володимирській державі цілковиту перевагу над іншими державами. Над величезною територією, що обіймала яких 800 тисяч квадратних кілометрів, була одна сильна влада князя Володимира Великого. Своім простором Володимирова держава була так велика, що ніодна з тодішніх європейських держав не могла рівнятись з нею.

Щоб окремі землі та племена звязати тісніше з Києвом, як осередком держави, князь Володимир розділив усю державу на уділи та у всіх більших містах поставив на місце бояр і намісників своїх синів. Ті удільні землі віддав їм у заряд, щоб вони управляли ними у братній згоді та під його проводом. В Новгороді поставив Ярослава, у Володимирі Волинському — Всеволода, в Полоцьку — Ізяслава, в Турові — Святополка,

в Ростові — Бориса, в Муромі — Гліба, в Тмуторокані — Мстислава. Князь Володимир зіставив собі управу Київщини і Сіверщини. Княжа рідня була тим вузлом, що тісно вязав усі землі в одну могутню Київську державу.

* * *

Київська держава межувала на півдні з чорноморськими степами. Тут жила дика, войовнича орда Печенігів, яка неустанно нападала на багаті наддніпрянські землі та пустошила їх. Майже ціле століття Печеніги не давали спокою Київській державі. Через часті напади Печенігів пустошили українські села, бо люди утікали перед печенізькою ордою і ховалися в лісових околицях.

Від початку свого панування в Києві, князь Володимир Великий мусів невпинно зводити бої з Печенігами. Найдавніший літопис “Повість временних літ” багато розказує про боротьбу княжого війська з дикою печенізькою ордою. Та боротьба з Печенігами найбільше далася взнаки нашому народові, тому що дикі степовики постійно загрожували його спокоеві, добробутові і життю. В літописі заховались цікаві оповідання-перекази про ту боротьбу наших предків з дикими Печенігами.

Літописець розповідає про боротьбу молодця Кожемяка, сина старого дружинника, з печенізьким силачем. В 996 р. Печеніги перейшли через ріку Сулу та почали грабувати українські села. Коли князь Володимир довідався про те, пішов з військом проти Печенігів та зустрів їх над рікою

Трубайлом на броді, де сьогодні є місто Переяслав. Печенізький ватажок переказав до князя Володимира, щоб від себе вислав до бою одного сильного чоловіка, а він вишле свого силача. Якщо побідить печенізький борець, тоді княже військо має піддатись Печенігам. Князь Володимир згодився на те і став шукати сильного чоловіка. Прийшов до князя один старий вояк і сказав: “Князю, є у мене чотирьох синів тут у війську, а пятий наймолодший, що виправляє кожу (шкуру), лишився дома. Він такий сильний, що досі ніхто його не поборов. Одного разу він роздер руками шкуру.” Князь Володимир казав прикликати цього кожемяку. На другий день він став до боротьби з печенізьким, старшим з вигляду, силачем. Кожемяка кинувся на печенізького великана, схопив його обома руками, здавив його на смерть та кинув мертвим собі під ноги. Князь Володимир нагородив молодого борця і його батька та надав їм боярську гідність. На тому місці, де збулась боротьба кожемяки з печенізьким силачем, князь Володимир заложив город і назвав його Переяслав тому, що український борець переняв славу від Печеніга.

Князь Володимир Великий мало що не наложив головою під Василевом, коли вибрався проти Печенігів з малою дружиною. Він чудом тоді спасся перед печенізькою погонею, ховаючись під мостом. Це було якраз у свято Преображення Господнього (Спаса). По щасливім повороті князь Володимир казав побудувати у Василеві церкву св. Спаса.

Щоби забезпечити Київську державу від печенізьких нападів, князь Володимир Великий звелів сипати довкола Києва і на полуднево-східній границі високі вали із землі і на них ставити укріплення з дерева, частоколи й заборолу. У валах де-неде були вартові башти з воротами-брамами, де стояла заєдно сторожа. Наставниками при баштах-вежах князь Володимир настановив хоробрих дружинників. Над берегами рік, — Сули, Стугни, Десни, Росі і Трубайла — князь Володимир побудував цілий ряд укріплених замків і твердинь та поселявав коло них людей з різних околиць держави і воєнних бранців. Ті оборонні укріплення, вали і твердині значно спинили напади Печенігів. Сліди цих укріплень-валів маємо сьогодні над ріками Сулою, Россю і Стугною.

Безнастанні бої змушували князя Володимира Великого удержувати численне військо. З північних, скандинавських країв він спроваджував відважних вояків, так звані варяжські дружини. При допомозі хоробрих варяжських дружин, князь Володимир оборонив Київську державу перед нападами Печенігів. Варяжські дружинники поширили в Київській державі свою видосконалену зброю та привчили княже військо до ладу, послуху й дисципліни. Коли князь Володимир забезпечив державу від ворожих нападів, розмістив кращих варяжських дружинників по укріплених городах-замках і твердинях. Князь Володимир дуже любив свою військову дружину, все радився з нею про воєнні діла та щиро обдаровував її за воєнні заслуги.

Князь Володимир Великий, як володар Київської держави, виконав величезну працю. Його трудами і заходами станула на сході Європи могутня держава, за якої плечима творились і мужніли західні народи. Київська держава — твір Володимира Великого — здержувала потугу азійських орд. Це заслуга величезної праці князя Володимира Великого, що орда Печенігів не посунулася поза оборонні лінії, здвигнені ним на півдні Київської держави.

За ті великі діла, що їх князь Володимир довершив для української держави, він дістав в історії ім'я "Великого."

2. Охрищення Князя Володимира Великого

Коли князь Володимир Великий обняв київський престіл, побачив, що багато освічених боярів і дружинників покинуло поганство. Стрічаючись з християнськими володарями, князь Володимир пізнав вищість і досконалість Христової віри та зрозумів, що народ, який хоче стати культурним, не може жити в поганській вірі. З усіх важніших славянських держав одна Україна оставала ще в поганстві. Тому князь Володимир Великий рішився прийняти християнську віру та задумав завести її в цілій Київській державі, щоб при допомозі Христової науки перетворити некультурні, поганські племена в здатний до життя і розвитку народ.

Не маємо в літописах певних вісток про те, коли і де князь Володимир охристився. Наш літописець каже, що корсунський (херсонський) епи-

**СВ. ВОЛОДИМИР ВЕЛИКИЙ,
ХРИСТИТЕЛЬ І ВОЛОДАР УКРАЇНИ.**

скоп із священниками царівни Анни охрестив князя Володимира в церкві св. Василя в Херсонесі (Кримському Корсуні). Тоді в херсонеській церкві св. Василя охрестилось багато осіб з Володимирової дружини. Інші літописці кажуть, що князь Володимир Великий хрестився в Києві або у Василеві недалеко Києва. Та місцевість називається Василів, бо князь Володимир прийняв по наверненні на християнство імя Василій. В княжій Україні був звичай приймати побіч славянського імени також імя грецького свято. о. Грецькі письменники не згадують про охрищення князя Володимира, бо греки не мали впливу на те, що він прийняв християнську віру.

Князь Володимир Великий був правнуком Руріка, який походив з північної Норвегії. Будучи новгородським князем, Володимир жив в жвавих взаєминах із своїми свояками норвежцями. Між ними був князь Оляф, майбутній норвежський король, який мабуть вплинув на князя Володимира, щоб вирікся поанства.

Збереглася старинна скандинавська народня повість (зага), в якій читаємо, що в 986 р. прибув до Києва варяжський (скандинавський) князь Оляф Тригвізон із своєю військовою дружиною і з одним англійським священником. Князь Володимир гостив їх у себе дуже сердечно. Вони перебули в Києві цілу зиму. Князь Оляф, щирій приятель князя Володимира, недавно прийняв в Англії християнську віру. Він дуже бажав повернути князя Володимира на християнство. Щирі слова князя Оляфа переконали Володимира про правдивість християнської віри. Відтак князь

Оляф вибрався до Византії і в половині 957 р. вернув до Києва в товаристві грецького єпископа Павла, який охрестив князя Володимира у Василеві коло Києва.

Історик Церкви, Голубинський, вияснив знаменито, що християни Варяги вплинули на князя Володимира Великого, щоб прийняв християнську віру. Князя Володимира на вернули на християнство норвежський князь Оляф і англійський священик, а охрестив його грецький єпископ Павло. Наш митрополит Андрей Шептицький з нагоди ювілею 900-ліття хрищення України, пише, “що впливові норвежського князя Оляфа, який відзначався великими християнськими чеснотами та святістю життя, мабуть треба завдячувати, що князь Володимир Великий прийняв християнську віру.”

Охрищення князя Володимира Великого було подією незвичайної ваги. Князь Володимир ввійшов у сімю християнських володарів та рішив привести на християнську віру увесь український народ, бо пізнав, що заведення християнства матиме велике значення для Київської держави.

* * *

Наш найдавніший літопис розповідає, що в 986 р. прибули до Києва послы від магометанських Болгарів знад Волги, від католицьких Німців, від хозарських Жидів і від Греків. Вони намовили князя Володимира, щоб прийняв їхню віру. Зразу князь Володимир не міг рішитись, звідки прийняти Христову віру. Тому він зібрав своїх боярів і городських старшин і сказав їм: “Приходили до мене Болгари, Німці, Жиди і Гре-

ки. Усі хвалили свою віру і говорили: “Прийми нашу віру.” “Якуж раду подасьте? Що мені робити?” Бояри і городські старці відповіли: “Знаєш князю, що ніхто не ганить свого, лише хвалить. Як хочеш дізнатись правди, пішли своїх мужів, щоб вони розвідались та поглянули, як ті народи служать Богові.” Ця рада подобалась князеві, а також усім людям. Вони вибрали десять добрих і розумних мужів та вислали їх до чужих країв, щоб пізнали усі віри. Коли послані мужі вернули до Києва, зібрав князь Володимир своїх боярів і старшину та сказав послам, щоб розповіли про все, що довідались. Вони сказали: “Ходили ми насамперед до Болгарів і бачили, як вони кланяються Богові в своїм хоромі — в поганській (магометанській) святині. Нема у них веселости, лише смуток і великий сморід, тому їх віра недобра. Прийшли ми до Німців і бачили, як вони відправляють богослуження, однак не бачили ніякої краси. Вкінці прибули ми до Греків і вони завели нас до своєї церкви, де служать своєму Богові. — (Греки показали київським послам церковну красу і співи й архіерейську Службу Божу і діяконську послугу). — І не знаємо, чи ми були в небі, чи на землі, бо немає на землі такого видовища, ані такої краси. Не вміємо того оповісти, тільки знаємо те, що там Бог перебуває з людьми і їх Богослужба найкраща з усіх країв. Ми не можемо забути тієї краси.” У відповідь на те бояри сказали: “Якщо грецька віра була б лиха, то не прийняла б її княгиня Ольга, яка була мудріша за всіх людей.”

Дослідники старо-українського письменства

ствердили, що це оповідання нашого найдавнішого літопису про заведення християнства на Україні є грецьким переказом - легендою, яку грецький автор влучив до літопису. Цей переказ вказує на те, що в X. століттю наші предки відчували потребу нової, правдивої віри та Греки полонили їх красою свого церковного обряду та зовнішнім блиском свого богослуження. Літописець розповідає, що київські послы захопились, подивлялися і хвалили грецьке богослуження, бо царгородський патріярх приказав зібрати весь крилос і уладити празничне богослуження з хоральним співом, щоб післанним київським мужам показати красу грецької богослужби.

3. Звязки князя Володимира Великого з Византією

За Володимирових часів грецька держава, яка звалась тоді Византія, стояла на першому місці між державами Європи. "Византія і її столиця Константинопіль або Новий Рим, як його називали, в очах тодішнього світу були вінцем блиску, культури, слова і могутности" — пише історик Грушевський. "Різні володарі тодішніх держав шукали способу приодягнути себе і свою власть блиском і славою цього світового огнища і тому заходились поріднитись з византійським цісарським двором та дістати відти клейноди — знаки своєї власти: корону і цісарські одежі."

Князь Володимир Великий бажав піднести значення Київської держави тісним союзом з Византією. В цьому часі він мав добру нагоду наязати живі взаємини з грецькими цісарями, Ва-

силям і Константином, які були наймогутнішими володарями тодішньої Європи.

В 987 р. грецькі цісарі звернулися до князя Володимира з просьбою, щоб він дав їм військову поміч, бо їх свояк, Бард Фока, підняв проти них повстання та проголосив себе цісарем. Повстанці зайняли Малу Азію — і йшли на Візантію. Князь Володимир обіцяв післати шість тисяч варяжських дружинників, а в нагороду за поміч зажадав, щоб грецькі цісарі видали за нього свою сестру Анну і передали Київській державі пристань Тмуторокань. Грецькі цісарі згодились на те, однак застерегли собі, що їх сестра Анна щойно тоді поїде до Києва, як вони переможуть повстанців.

З шістьтисячним варяжським військом князь Володимир Великий прибув до Візантії. Варяжські дружинники побороли повстанців, однак горді грецькі цісарі не хотіли виконати зобов'язань, які зробили князеві Володимирові. Тому він почав війну з Грецькою державою на Кримському півострові.

По двомісячній облозі князь Володимир здобув грецьке місто Херсонес (Корсунь Кримський). Це була болюча втрата для грецької держави, бо Херсонес був важним торговельним осередком і посередником в торгівлі між Візантією і Київською державою. Грецькі цісарі прийняли тепер вимоги князя Володимира. Вони післали до Херсонесу свою сестру Анну в оточенні почетної дружини. Там відбулось вінчання князя Володимира з цісарівною Анною. При тій нагоді послали передали князеві Володимирові від грецьких цісарів дорогоцінні дари — корону й цісарські

одежі, в яких бачимо його на срібних і золотих монетах, вибитих в Києві. Грецькі цісарі також обдарували князя Володимира іконами, хрестами й іншими церковними речами.

Подружжя князя Володимира Великого з грецькою цісарівною Анною мало велике значення, бо ввело київський княжий рід в родинну звязь з намогутнішими володарями тодішньої Європи. Цісарівна Анна була сестрою Теофани, жінки німецького цісаря, Оттона II, тому князь Володимир став одночасно свояком німецької цісарської родини.

В Херсонесі князь Володимир перебув кілька місяців і приготував усе, що було потрібне до введення християнської віри в Київській державі. Тут він вишукав священиків, які знали славянську мову та надавались до місійної праці серед українського населення. Літописець пише, що до Херсонесу прибули послы від Папи римського Івана XV. Вони обговорили з князем Володимиром справу початкової організації церкви на Україні та справу заснування перших єпископських кафедр. Папські послы передали князеві Володимирові мощі св. Климента, Папи римського, якого дуже почитали в давних часах на княжій Україні.

* * *

Здобуття Херсонесу, столиці Византійських чорноморських посілостей, мало велике значення для перещіплення византійської християнської культури на Україну. Тут князь Володимир вперше стрінувся із старинним, грецьким і римським та із старохристиянським і византійським мистецтвом. В Херсонесі князь Володимир сам без-

посередно переконався про незрівняну красу грецького обряду. Висока культура Херсонесу мусіла зробити глибоке вражіння на князя Володимира та мала великий вплив на перейняття прегарних зразків херсонеського будівництва і малярства. Історик мистецтва княжої доби, Володимир Залозецький, каже, що в прийнятті християнства і в переданні прегарних форм церковного мистецтва Херсонес став посередником між Візантією і Київською державою.

Розкопки руїн Херсонесу дають величну картину розвою старохристиянського будівництва та мають першорядне значення для пізнання будівництва і малярства старокнязівських часів. Церковне будівництво Херсонесу (хрестообразні церкви і копулові базиліки) відбиває вірно велич і блиск архітектури Царгороду, столиці Візантійської держави. В Херсонесі знайдено 27 церков і каплиць, які збереглись переважно в фундаментах. Найбільше розкопано базилік римського типу, а також знайдено шість церков у виді так званого "грецького хреста." Переведені досліди ствердили, що найстарші церкви були центрального типу у виді "грецького хреста," що вказує на впливи Візантії. В найстаршій церкві цього типу в Херсонесі (з кінця IV. або початку V. століття) знайдено розкішну мозаїчну підлогу; (виложена з різнобарвних камінців) і стінні фрески (образи мальовані фарбами) з грецькими і грузинськими підписами. Найстарша херсонеська базиліка, мабуть катедра, збудована в VII. столітті, зберегла останки мозаїк і фресків.

Разом з цими двома типами церков повстав в Херсонесі новий тип, посередній поміж базилікою і центральною будовою, з апсидами (заглибленнями) в східній частині церкви. Історик архітектури старокнязівської доби, Володимир Січинський, стверджує, що цей херсонеський тип церкви пізніше удосконалився і перетворився в дуже поширений за княжих часів тип трьохнавної церкви з трьома апсидами із сходу.

Велика кількість і різnorodність величавих пам'яток церковного будівництва та останки різьбярства і малярства із старохристиянської і середневизантійської доби, які збереглися в Херсонесі, вказують на велике його значення, як мистецького центру. Херсонське мистецтво поширилось за княжої доби по всіх українських землях.

4. Хрищення київського населення і поширення християнської віри в Київській Державі.

Коли князь Володимир Великий повернув з Херсонесу до Києва, зайнявся ревно заведенням християнства в своїй просторій державі. Спроваджені з Херсонесу і з Болгарії священники учили київське населення правд християнської віри та приготувляли до хрищення. Князь Володимир приказав знищити всі поганські ідоли; камяних божків розбивали, а деревляних рубали і кидали в огонь. Ідола Перуна вкинули до Дніпра. Літописець розповідає, що неохрищені люди плакали, коли фігуру Перуна тягнули до Дніпра.

Насамперед Володимирові сини і бояри прий-

Хрищення Київлян у Дніпрі

няли хрищення. Князь Володимир зарядив торжественне хрищення всіх Киян на 14 серпня 988 року. В літописі читаємо, що мешканці Києва, старі й молоді, багаті і убогі, радо спішили над ріку Дніпро, щоб прийняти хрищення. Вони говорили: “Якщо б нова віра не була добра, то князь і бояри не прийняли б її.” Зійшлося люду без числа. Дорослі ввійшли у воду по шию, молоді близько берега по груди, а матері тримали дітей на руках.

Князь Володимир, бояри і священники вийшли над ріку Дніпро та почався обряд хрищення. Священники читали приписані молитви і христили всіх. Князь Володимир стояв з княжою родиною і боярами на березі Дніпра на підвищеному місці. Він підніс очі до неба в радісному одушевленні і молився: “Боже Великий, що сотворив небо і землю, благослови нові свої діти. Дай їм пізнати Тебе правдивого Бога, як Тебе пізнали інші християнські народи. Утверди їх у святій Твоїй вірі.” Літописець каже, що “радий був князь, що пізнав Бога сам і його люди.”

Назва дільниці Києва, Хрещатик, вказує на те, що тут відбулося хрищення київського населення. В літописі є згадка про річку Почайну, як місце охрищення Киян. Якраз тут кінчиться Хрещатик.

* * *

Сучасник князя Володимира Великого, монах Адельмар, свідчить, що по охрищенні київської людности священники-місіонарі вибрались в глибину краю і успішно проповідували Христову віру

та христили людей по містах і селах Київської держави. До скорого поширення християнства на Україні дуже причинилось те, що князь Володимир розмістив по головних містах своїх синів, яких висилав разом із священниками та наказував їм, щоби ширили християнську віру в своїх удільних князівствах. В літописі є відомість, що в 992 р. князь Володимир Великий вибрався з священниками на Волинь і до Галичини, щоб тут завести християнську віру. Історик Огієнко каже, що князь Володимир мабуть спровадив ще потрібних священників-місіонарів, які знали українську мову, із Закарпатської України, яка сто літ раніше прийняла християнську віру.

Не відразу розширилась християнська віра у всіх землях Київської держави, бо мало було відповідних священників, які уміли б заціпити правди християнської віри в людських серцях. По далеких селах серед лісів ще довгий час можна було стрінути людей, які почитали поганських богів і приносили їм жертви. Люди, хоч прийняли християнську віру, довго ще не покидали поганських обрядів і звичаїв та обходили християнські свята разом з давніми поганськими і лучили християнські обряди з поганськими. Таких християн називали на Україні двоєвірцями.

Не всюди заведення християнської віри відбулось легко і спокійно. В деяких околицях люди боронили свою стару, поганську віру, до якої були дуже привязані. В північних землях Київської держави християнство ширилось повільніше та деякі племена ще довго оставали в поганстві. Літописець згадує, що в Новгороді збунтувалися

погани і прийшло тут до кривавих подій.

* * *

Заведення християнства мало переломове, епохальне значення для українського народу. Християнська віра відродила його духово, піднесла його морально і культурно та зрівняла з іншими християнськими народами. З прийняттям християнства починається для українського народу нове, краще життя. Щезає темрява дикости, самолюбства і поневолення. Під впливом Христової науки змінюється світогляд нашого народу, бо свята Євангелія приказує людям боротися з низькими пристрастями і панувати над собою, навчає відноситися з любов'ю до інших та мати співчуття для нещасних і убогих. Християнська віра убагодороднює подружжя і родинне життя та взаємини між батьками і дітьми, між ближчими і дальшими кривими. Під впливом Христової науки любови ближнього зникають на княжій Україні дикі норми і обичаї.

В імя любови ближнього Церква починає добродійну працю. Князь Володимир Великий у своїм Уставі вказує на потребу допомоги вбогим і опущеним людям та доручає духовенству закладати захисти для них, заїздні доми для подорожних і лікарні для хорих. Християнство стає в Київській державі на сторожі суспільної справедливості та передусім поборює рабство, як установу незгідну з Христовою наукою. Священники впливали на власників рабів, щоб дарували їм волю. В княжій Україні повстає окрема верства так званих “задушних людей,” давних рабів,

які “молилися за душі” господарів-сизолитлів і жили під крилами Церкви.

Християнська віра навчала любити свою рідну землю, свою Батьківщину і в потребі за неї віддати життя, бо кожний народ з Божої волі має право жити власним життям і розвивати самостійно свою силу і культуру. Коли другий народ хоче це право знехтувати і поневолити народ, то проти насилля треба боронитися. Христова Євангелія ставила заєдно перед очі нашого народу ту велику правду, що тільки там може розвиватися народ і держава, де панує лад, карність і згода. Душпастирі в своїх проповідях ганили всяку зраду свого народу, всяку анархію і сваволю, як велике зло та навчали послуху, порядку і карности. З кругів духовенства заєдно виходили заклики до князів і боярів, щоби залишили міжусобиці та жили в згоді і любові.

З християнством прийшло на Україну з Візантії знання римського права, яке засимілювалось з місцевим славянським правом і дало знамениту, незрівняну систему староукраїнського правового ладу, як каже історик української Церкви, Микола Чубатий

Загальне введення християнства в східньому обряді причинилось до величезного та швидкого зросту духової і матеріальної культури в княжій Україні. Наше східне християнство мало щедре джерело у Візантії, країні найвищої тодішньої культури. Наша богослужбова, старославянська мова, досить зрозуміла для нашого народу, багато причинилась до поширення і закріплення християнства в Київській державі та за княжої доби

була літературною мовою. Своїм культурним впливом Київ стає на довгі часи духовим осередком для майже цілої східної Європи.

Через спільну релігійну культуру та одну церковну організацію князь Володимир Великий заложив сильні основи під злиття всіх староукраїнських племен в один український нарід. Цього споєння-обеднання українського народу не були всілі знищити, ні припинити татарські наїзди і чужі панування. Рідна, християнська культура та світла, жива традиція були заборолом українського народу в часах лихоліття та зберегли його від заглади.

5. Організація Церкви у Володимировій Державі

За князювання Володимира Великого українська Церква отримала свій перший устрій. В нашому найдавнішому літописі не маємо певних відомостей про початкову організацію Церкви в Київській державі. Літописець згадує, що єпископи засідали в княжій раді, однак не подає їхніх імен та не каже, звідки князь Володимир їх спровадив. Новіші дослідники історії Церкви догадали, що за панування князя Володимира Київська Церква не підлягала Царгородському патріярхові і церковна єрархія не була з Візантії. Грецькі літописці не згадують про взаємини князя Володимира з царгородським патріярхом, бо він не іменував тоді єпископів для української Церкви. Деякі історики здогадуються, що перша київська єрархія була римська, однак цей здогад є мало правдоподібний. Російський історик М.

Прісьолков, висказав погляд, що князь Володимир Великий спровадив церковну ерархію з Болгарії — з охридського патріархату, який був незалежний від Византії. Багато дослідників історії Церкви прийняло цей погляд про перший устрій української Церкви.

За Володимирових часів крім римської і византійської Церкви була ще незалежна болгарська Церква, якої столицею була Охрида в західній Болгарії. Болгарський патріарх мав тут свій осідок. Відроджена західна Болгарська держава переживала тоді коротку добу світлого розвитку. Князь Володимир Великий віддав організацію української Церкви охридській болгарській ерархії, яка була в єдності з Апостольською, римською Столицею та мовою була споріднена з українським населенням. Болгарська Церква мала свій окремий обряд в староболгарській мові. Київську державу лучив із західною Болгарією догідний шлях через Карпати. Князь Володимир мав перед охрищенням жінку Болгариню, християнку, яка була матір'ю двох улюблених Володимирових синів, Бориса і Гліба, та мала велике значення на княжому дворі. Історики здогадуються, що вона вплинула на князя Володимира, щоб навязав тісні зносини з болгарською охридською державою і Церквою. Князь Володимир Великий спровадив з Болгарії архієпископа і єпископів та доручив їм управу української Церкви і місіюну працю серед українського населення. Болгарські священики привезли на Україну богослужбові книги в церковно-славянській (староболгарській) мові та проповідували Христову на-

уку зрозумілою для українського населення мовою і утверджували нарід в християнській вірі.

* * *

Осередком української Церкви у Володимирівій державі був Київ. Тут мав свій осідок митрополит, який титулувався також архієпископом. Київським архикатедральним храмом була Церква св. Софії, яку мала збудувати княгиня Ольга не на тому місці, де пізніше за князювання Ярослава Мудрого станув Собор св. Софії. Німецький історик, Титмар, єпископ мерзебурський, стверджує існування київського архієпископства перед заснуванням на Україні митрополічної катедри Византією. З прибуттям посольства від Папи римського, Івана XV, до Киє а в 991 р. історики Церкви звязують заснування київської архієпископської катедри й висвячення перших українських єпископів. Наші літолиси перейшли крізь цензуру редакторів, прихильників Византії, тому з них зникло в е, що відноситься до заснування київського архієпископства і перших єпископств у Київській державі. Византійські і західні джерела не зберегли жадних відомостей про початкову організацію української Церкви.

Здається першим єпископом київським був Анастазій, що поміг Володимирові здобути Корсунь і був правдоподібно словянином. Йому віддав Володимир соборний храм і десятину доходів. Його рукоположив не царгородський патріярх, хиба якийсь болгарський ієрарх, може патріярх Охриди (теперішня Альбанія), що був на ворожій стопі з Византією.

В міру поширення християнства думав Володимир і про центральну управу Церкви. Яків Мних, Несторів життєпис Бориса і Гліба і Ніконівський літопис згадують около 1008 р., що в Києві сидить митрополит Іван, якого іншими разами називають архієпископом. Митрополит у поняттю східнього права був безпосередно підчинений патріярхові; а архієпископ, це начальник Церкви, що організаційно не підлягала царгородському патріярхові. Подібно було з охридським патріярхом, що його в Візантії називали архієпископом. Томашівський і православний Пархоменко твердять по нових дослідах, що митроп. Іван стояв у тісних взаєминах з охридським патріярхом або і сам походив з Болгарії. Тому Іван не був на руку православним і в поправках літопису ставлять Леона або Михайла додаючи йому за зверхника патріярха Фотія, праотця схизми, якого вже 130 літ не було між живими. Тому така помотана історія наших митрополитів у літописі.

Вставка про Фотія свідчить яскраво про ціль таких записок, щоби ствердити, що перший митрополит був нез'єдиненим, бо поставлений праотцем схизми. (Проф. М. Чубатий).

* * *

За панування князя Володимира Великого мабуть всі більші міста в Київській державі отримали своїх єпископів. Літописець каже, що заходами князя Володимира засновано також єпископство в Чернигові, Новгороді Вел., Білгороді

київському і Володимирі Волинському.

Спершу в княжій Україні священики були чужинці, головно Болгари і Греки. Щоби виховати священиків українців, князь Володимир заложив церковні школи при єпископських катедрах, в яких вчилися передусім діти боярів і знатних людей. З цих шкіл вийшло багато освічених священиків, які успішно вели душпастирську працю серед української людности. В давних княжих часах при Церкві жив не тільки сам священик, а й численний церковний причет, це є всі люди, які сповняли при Церкві якісь обовязки. Князь Володимир Великий щедро вивінував українську Церкву, надав їй багато привілеїв і прав та давав десяту часть своїх доходів на її удержання.

6. Церковне будівництво за князювання Володимира Великого

В нашій “Повісті временних літ,” читаємо, що князь Володимир по охрищенні київського населення зайнявся будовою церков. Церкву св. Василя звелів він збудувати в Києві перед княжим двором на тому місці, де давніше стояла фігура Сожка Перуна. Старанням князя Володимира побудовано у Василеві недалеко Києва, Церкву Преображення Господнього в подяку Христові Спасителеві за чудесне виратування в часі воєнного походу проти Печенігів. В Ніконівському літописі, читаємо, що київський митрополит Іван в порозумінні і при допомозі князя Володимира поставив в Києві кам'яну Церкву св. Апостолів Пет-

ра і Павла, а в Переяславі кам'яну Церкву Воздвиження Чесного Хреста. Заходами князя Володимира Великого здвигнено у Володимирі Волинському простору Церкву Пресвятої Богородиці.

Київ, як столиця української держави, був найщедріше вивінуваний в церкви. Спроваджені з Византії і Болгарії майстри-будівничі вибудували величаві церкви, а славні мистці розмалювали їх так гарно, що вони дорівнювали красі византійського мистецтва. Німецький мандрівник, Дітмар мерзебурський каже, що в 1018 р. було в Києві, крім величавих церков, багато дерев'яних каплиць, які побудувала княжа родина, бояри і багаті купці. Найбільшою і найкращою київською церквою за панування князя Володимира Великого була Десятинна Церква Пресв. Богородиці.

Літописець розповідає, що в 988 р. князь Володимир почав будову величавої мурованої церкви в честь Пресв. Богородиці та доручив нагляд над будовою священникові, Настасові Корсунянинсьві. Церкву названо Десятинною, бо на її удержання князь Володимир Великий призначив десятину частину державних приходів. Десятинну Церкву побудовано на тому місці, де погани замучили київських християн, Теодора і Івана. Спершу Церква була посвячена св. Климентові, якого по честь була дуже поширена на Україні за княжих часів. В Десятинній Церкві приміщено мощі св. Климента та ікони, хрести і богослужбні посуду, які князь Володимир привіз з Херсонесу. Славні мистці прикрасили Церкву гарними мальовилами і різьбами. Десятинна Цер-

ква була першою Богородичною Церквою на цілу Славянщину. Князь Володимир Великий передав Десятинну Церкву в завідування херсонеському духовенству. При Десятинній Церкві замешкав єпископ Анастазій, який був управителем великої церковної фундації, створеної з десятин, що була призначена на удержання церков і церковні єрархії Київської держави.

Десятинна Церква Успення Пресв. Богородиці — це найстарший пам'ятник українського церковного мистецтва, що станув на найвищому різні мистецьких творів тодішніх часів. Побудована в роках 988-996, Десятинна Церква збереглась лише в фундаментах і в румовищах. Вже в 1017 році вона впала жертвою пожежі і була відбудована за князювання Ярослава Мудрого. Підчас татарського нападу на Київ в 1240 р. Десятинна Церква завалилася від напору людей, які шукали захисту на її хорах.

На початку XIX століття заходами митрополита Євгена і археолога Милеева переведено розкопки і научні дослідні первісної Десятинної Церкви, які усталили її плян і стиль. Володимирова Десятинна Церква була трьохнавна з копулою на чотирох стовпах по середині, мала притвір і бічні крила, які були опасанням навколо Церкви. Вона була довга на 45 метрів, широка на 35 і ½ метра, мури широкі до 1 метра, а в фундаменті до 2½ метра. Під Церквою були гробниці. Дослідник нашої старовинної архітектури, В. Січинський, каже, що Десятинна Церква була посереднього типу поміж центральною будовою і базилікою. Цей тип копулової базиліки

був в цьому часі загально поширеною формою византійського церковного будівництва і знаходимо її в цілому ряді церков Київської держави. Археолог Брунов стверджує, що Десятинна Церква повстала під впливом болгарської церковної архітектури Охриди.

В румовищах Десятинної Церкви знайдено останки різнобарвної стінної мозаїки, це є образів виложених з різнобарвних камінців, і кусники фрескового стінопису-образів, мальованих фарбами. Вчені дослідники мистецтва, Айналав і Сичев, кажуть, що мозаїки Десятинної Церкви були виконані високоосвіченими мистцями з великим майстерством і досконалістю, а фресковий стінопис переносить нас в глибоку старину далеко поза межі византійської мистецької культури X. століття. Внутрішнє мистецьке вивінування Десятинної Церкви — виложення стін мармуровими і порфіровими плитами, получення мозаїки з фресковим стінописом і прегарна мозаїкова долівка — було виконане під впливом византійського, херсонеського мистецтва. Дослідник мистецтва за княжих часів, В. Залозецький, стверджує, що з архітектурних форм Десятинної Церкви та її мистецького вивінування можна здогадуватися, що Херсонес відіграв тут роль посередника між Византією і Київською державою.

При розкопах Десятинної Церкви знайдено мармуровий, різьблений саркофаг (домовину) і багато відламків декоративної різьби (колон, капітелів і різьблених плит) та полив'яних, орнаментованих плиток, якими була виложена долівка. Між цими плитками на особливу увагу заслуго-

вують ті, що є покриті тризубами. Дослідник різьбярства княжої України, М. Макаренко, каже, що мармурові стовпи і плити з іконостасу софійського Собору є близькі і подібні до орнаментальних прикрас саркофагу Десятинної Церкви. Ті мистецькі прикраси (плетінковий, стяжковий орнамент) свідчать про вплив охридських різьбярів та мабуть виконували їх мистці тієї самої майстерні. Спільним джерелом цих орнаментальних мотивів було византійське мистецтво, яке за князювання Володимира Великого поширилось в Київській державі.

7. Взаємини князя Володимира Великого з Апостольською столицею та з християнським заходом

За панування князя Володимира Великого не було розділу Христової Церкви на католицьку і незєдинену, яку названо православною. Тоді всі християни признавали, що Римський Єпископ, як наслідник св. верховного апостола Петра і Христовий намісник, є головою вселенської Христової Церкви і всі слухали його, як свого провідника. За Володимирових часів християни на сході і заході визнавали однакову християнську віру, хоч мали різні церковні обряди і звичаї. Християни називали свою віру православною, однак це не було таке православ'я, яке не визнає головства Папи римського та не признає деяких правд віри. Іправдиве православ'я є те, що визнає "праву віру," це є католицьку. Тоді Греція (Византія) була в єдності з Римською, Апост. столицею.

Тодішній патріарх у Царгороді Никола Хри-

зоберг визнавав зверхність папи і поминав його на першій місці підчас Служби Божої.

Щойно пів століття після смерти князя Володимира Великого dokonався розділ Христової Церкви, повстав роздор, який від грецького слова зветься схизма. Тоді гордий царгородський патріярх, Керулярій, зірвав зносини з Папою Римським і Греки відділилися від Католицької Церкви.

Князь Володимир Великий удержував живі взаємини з Апостольською, Римською Столицею. Историк Татищев подає про ті зносини важні відомості на підставі літописного збірника, так званого “Ніконівського або Патріяршого Літопису.” В тому літописі, який запропастився в часі пожежі Москви в 1812 р., збереглись згадки про три посольства, що їх Папи Римські вислали до князя Володимира Великого. Перше посольство від Папи Івана XV. прибуло в 988 р. до Херсонесу в справі заснування перших єпископів у Київській державі. Вдруге приїхали до Києва папські послы в 991 р. Літописець розповідає, що князь Володимир прийняв послів дуже торжественно. Вони передали князеві Володимирові від Папи римського “любов і честь.” Слово “честь” означало сповнення бажань і повне задоволення. З прибуттям того посольства вяжеться заснування в Києві архієпископства і висвячення перших єпископів української Церкви. В літописі є ще згадка, що в 1000 р. прибули до Києва послы з Риму від Папи Сильвестра II. В слідуєчому році князь Володимир вислав посольство до Папи

римського, а одночасно виїхали від нього послы до інших країв західної Європи.

Князь Володимир Великий утримував далеко живіший звязок із західними християнськими державами, чим з Византією (грецькою державою), тому що в західних державах увесь лад, звичаї та державна організація більше відповідали державному ладові київської княжої держави та вдачі і звичаям українського народу. В літописі читаємо, що князь Володимир жив у приятних зносинах з королями чеським і угорським та з польським князем Болеславом Хоробрим, з якого дочкою одружив свого сина Святополка. В 1001 році відбувся в столиці тодішньої Польщі, Гнезні, великий зїзд, на який прибули папські послы, німецький цісар Оттон і представники інших держав. З Гнезна вибрались послы Папи римського та королів чеського і угорського до Київа, до князя Володимира Великого.

Літописці розповідають, що також західні місіонарі латинського обряду проповідували Христову віру в київській державі. В Турові на Поліссі, де князював Святополк, син грекині, вдови по князеві Ярополкові, перебував латинський єпископ Райнберн, з роду німець. Він знав славянську мову і працював над наверненням поганських Поліщуків.

В літописах заховалися відомості про місійну працю в Київській державі німецького місіонара, Бруна Квартфуртського, спорідненого з німецько-римським цісарем, Оттоном III. Бруно, який в монашому чині звався Боніфатій, перенявся бажанням навернути на християнську віру поган-

ське плем'я Печенігів. Він прийняв єпископські свячення і в 1007 р. прибув з Угорщини до Київ'а, де перебував цілий місяць на княжому дворі. Князь Володимир гостив у себе єпископа Бруна дуже сердечно та старався відмовити його від тієї небезпечної місійної подорожі до Печенігів, найлютіших з усіх поган, як каже літописець. Однак Бруно не дався відвести від свого наміру. Князь Володимир з військовою дружиною проважав його в чорноморські степи, до південної границі Київської держави. Про свою подорож до Печенігів єпископ Бруно оповідає отсе: “Князь Руси, великий і багатий володар, з військом проважав мене два дні до границі своєї держави, яку він з причини ворожих нападів оточив з усіх сторін міцною огорожею. Князь зіскочив з коня і ми вийшли за ворота. Я ніс хрест Христовий, обнявши руками і співав прегарну пісню: “Петре, чи любиш мене, паси вівці мої.” Коли я закінчив спів, князь прислав до мене старшину з такими словами: “Я довів тебе до границі, де кінчиться моя земля і починається ворожа.” Прошу тебе, не занашуй свого молодого життя.” Я відповів князеві: “Нехай тобі Бог відчинить рай, як ти мені відкрив дорогу до поган.” Відважний єпископ Бруно Боніфатій із своїми місіонерами пішов у степи і третього дня ранком зустрів першу ватагу Печенігів. Печенізький ватажок дозволив Брунові ходити всюди вільно. Він обійшов три печенізькі орди, перебув серед Печенігів довший час та наклонив їх до перемиря з князем Володимиром. Коли Бруно повернув до Київ'а, висвятив одного із своїх місіонерів на єпископа

для Печенігів і він разом з Володимировим сином виїхав у печенізькі степи. Повертаючи на захід мабуть серед ятвягів (нинішнє Підляшша) поніс мученичу смерть 1009 р.

8. Церковне законодавство і судівництво у Володимировій державі

Грецьке і болгарське духовенство принесло на українські землі разом з християнською наукою перші церковні закони. Наша первісна церковна ерархія привезла мабуть з болгарського, охридського патріярхату відомий в цьому часі збірник церковного права, уложений у Візантії, т. зв. “Номоканон Івана Схолястика.” Історики здогадуються, що св. Методій, апостол славян, переклав цей збірник законів на болгарську мову. Ученики св. Методія занесли цей “Номоканон” до Болгарії, де його доповнювані новими церковними законами. “Номоканон Івана Схолястика” став мабуть основою церковного законодавства в Київській державі за князювання Володимира Великого. На наше церковне законодавство за княжих часів мало також замітний вплив старе звичаєве право.

Князь Володимир Великий установив прибічну Державну Раду, зложену з митрополита, єпископів, старих дружинників і бояр. Митрополит займав в тій раді почесне місце та був немов заступником князя Володимира. Ця прибічна рада була законотатною установою, якій князь Володимир доручив, щоб уложила закони, потрібні для організації Церкви і оборони християнської

віри і моралі та для нагляду над новим порядком суспільного життя. Треба було точно визначити становище духовенства в суспільності та вказати на джерела його удержання. Видання церковних законів було конечним тому, що Христова Церква в Київській державі Володимировій стрічалася на кожному місці із старими поганськими звичаями, які духовенство мусіло поборювати і викорінювати. Збірник законів і розпорядків, уложених за князювання Володимира Великого, називається звичайно в науковій літературі: “Церковний Устав князя Володимира Великого.”

“Устав князя Володимира” дійшов до нас у величезній кількості (183) списків, в кількох редакціях та під різними заголовками. Найстарший список Володимирового Уставу міститься в Чудівській Кормчій з XIII-XIV стол. і має заголовок: “А се суди церковні Володимира.” Цей список Уставу є уложений в формі запису князя Володимира і містить чотири статті-розділи.

Перший розділ говорить про побудовання Церкви. Прес. Богородиці та містить приписи про десятину на удержання Церкви і церковної ієрархії. Ця десятина обіймала різні роди доходів із судів, з торгів, із збіжжя, з ловів та взагалі із всіх державних прибутків. Цей закон про десятину запозичений із західнього німецького канонічного права мав на меті забезпечити свобідний розвиток Церкви. У Візантії не було закону про десятину.

В другому розділі є постанови про церковні суди, про їхню компетенцію і незалежність від світської влади. Був цілий ряд справ, які роз-

суджував церковний суд без огляду на особу, що поповнила злочин або проступок. До таких справ, які підлягали під присуд церковного суду, належали усі подружні справи, вчинки незгідні з християнською вірою і моралю та спори між найближчою ріднею за майно. До церковного суду належали передусім справи, які відносились до поганських вірувань і звичаїв, бо Церква в Київській державі мусіла боротися із закорініним поганством. Княжа прибічна Рада знала, що церковний суд найскорше зможе викоринити злочини, які обиджали християнську віру і мораль, тому віддала йому ці справи. Церковний суд карав знахорство, ворожбицтво — зашіптування при вжитті різного зілля і святих слів — віддавання почести поганським божеським силам: русалкам, мавкам, лісовикам, водяникам, домовикам і іншим. В церковному суді розсуджували різні злочини проти Церкви і християнської віри. Крадіж церковних річей, нищення хрестів на цвинтарі і при дорогах, ушкодження і знеславлення Церкви, збещення святих місць через впровадження до них звірят, розбивання гробів і добуття з них мерців та інші зневаги християнських почувань. Церковний Суд розглядав також справи порушення постанов відносно християнського подружжя — справи незаконного спільного життя і порушення подружньої вірності, звільнення від подружніх перепон, спори між мужем і жінкою та дітьми за майно, побиття батьків сином або дочкою й інші злочини.

В третьому розділі Володимирового Уставу міститься доручення єпископам, щоби наглядали

за міськими торговими мірами і вагами. “Устав князя Володимира” зобов’язував духовенство берегти совісно правильності мір та ваг, щоби їх не побільшувати, ні поменшувати. Священики мали провірювати справедливість вживаних торгових мір і ваг, щоби нікому не діялась кривда при закупі товарів. В Уставі князь Володимир покликуюється на те, що Церква має від давніх часів цей привілей нагляду над мірами і вагами.

Четвертий розділ “Уставу князя Володимира” означає докладно, хто належить до церковних людей та кому вони підлягають в судових справах. До церковних людей зачисляються члени духовного стану та їхня рідня, церковна обслуга, лікарі, зайняті в лічницях, які були під опікою Церкви, та усі люди, які знаходили захист при Церкві (священик і диякон з родиною, монаше духовенство, лікар, проскурниця, паломник, прошеник, задушна людина, сліпець і хромець). Проскурниця пекла проскури для церковної потреби; паломник — це побожна людина, яка відбувала прощу до святих місць і церков; прошеник — це людина, яка посвятилась на службу Церкві в подяку за чудесне вилікування з тяжкої недуги; задушна людина — це невільник, якого багатий господар дарував Церкві з вдяки за відпущення гріхів; сліпець і хромець — це немічні каліки, які мали стале приміщення в церковних приютах. Церковні люди підлягали у всіх справах Церковному Судові.

Згідно з “Церковним Уставом Володимира” убивство карано смертю. Кару смерти заведено в Київській державі для охорони життя духовних

осіб, бояр і чужоземних купців. За убивство людей з іншого стану накладано грошеву кару, більшу або меншу, залежно від обставин. Спершу князь Володимир Великий не затверджував присудів смерті. Тому убивства і розбої розмножились у Володимировій державі. Єпископи звернули на це увагу князя Володимира і переконали його, що треба боронити законом однаково усіх людей. Тому князь Володимир видав закон, який карав смертю кожне убивство. Пізніше засуджувано убійників також на гривну, так звану “виру” на закуп зброї і коней для війська.

У всіх важніших справах Церковний Суд видавав тільки присуди. Виконання їх належало до світської влади. Церковним суддею був звичайно єпископ, який судив із своєю прибічною радою або виручувавсь заступником. Церковний Устав князя Володимира обов'язував по усіх торговельних осередках та по усіх містах і селах Київської держави. Пізніше церковна влада не раз зміняла і доповнювала Володимирів Устав. Його широка церковна судовласть багато причинилась до швидкого поширення християнства в Київській державі.

Культура у Володимирській державі

9. Письменство, освіта, мистецтво і торгівля за панування князя Володимира Великого

З прийняттям християнства наш український нарід отримав головні засновки культури. З християнською вірою прийшла на українські землі з Греції і Болгарії наука, освіта і мистецтво. Наші предки перейняли з Болгарії славянське письмо і староболгарську мову досить подібну до тодішньої народньої мови. З християнством прийшли на Україну святі богослужбові книги і святе Письмо, які апостоли славян, св. Кирило і Методій, переклали на болгарську, старославянську мову.

По прийнятті християнської віри почало ширитись в Київській державі болгарське письменство та стало підставою староукраїнської літератури. Наші письменники шукали в болгарському письменстві зразків для своїх творів. Болгарська мова, принесена на Україну, щораз більше, українщилась, бо переймала первні живої, народньої мови, а її вимова пристосовувалась до місцевої вимови. Вплив народньої мови на книжню, староукраїнську письменницьку мову бачимо вже в наших найдавніших творах.

Історик української літератури, М. Возняк, каже, що по прийнятті християнства болгарське перекладне і оригінальне письменство поплило широкою хвилею на Україну. Більшість усього того що апостоли славян, св. Кирило і Методій,

і їх ученики написали старославянською мовою та усі важніші твори, які дала золота доба болгарської літератури, прийшли на Україну та стали підставою староукраїнського письменства. Старославянська література стала на Україні своєю, рідною. Спершу мало хто знав грецьку мову, тому грецькі твори мали тяжкий доступ на українські землі.

Золота доба болгарської літератури наступила за болгарського царя, Симеона (893-927), який отримав в молодих літах гарну освіту на византійському цісарському дворі та вивчився добре грецької мови й риторики. Коли він став болгарським царем, доложив усіх зусиль, щоб під культурним оглядом зрівняти Болгарів з Греками. Цар Симеон заснував бібліотеку, щиро опікувався літературою та зібрав коло себе гурток перекладчиків, які переклали з грецької мови на болгарську усі важніші твори византійської літератури. Крім перекладів болгарське письменство отримало тоді також оригінальні твори визначних болгарських письменників Івана Ексарха, Климента, ученика св. Методія, і Константина Болгарського, який був учеником св. Кирила і Методія та потім став єпископом в Македонії. Болгарська література X. століття мала переважно духовний характер.

Князь Володимир Великий запопадливо дбав про плекання книжности та про поширення письменства в Київській державі. Наш письменник, Богдан Лепкий, каже, що князь Володимир Великий є "не тільки основателем нової держави, апостолом Христової віри та ширителем куль-

тури, але також в письменстві стає він важною постаттю, першим меценатом — щирим опікуном — княжої літератури.”

Не зважаючи на ніякі труднощі, князь Володимир Великий клав тривкі основи культури на українських землях та щиро дбав про народню освіту. В більших містах при княжих дворах і двірських церквах та при владичих катедрах князь Володимир закладав вищі школи, а по місечках нищі та спроваджував учителів з Болгарії і Греції, бо не було ще своїх. Наш нарід не розумів зразу ваги науки та не хотів посилати дітей до школи. Щоб поширити освіту, князь Володимир казав віддавати на науку дітей знатніших громадян. В літописі читаємо, що князь Володимир звелів зібрати 500 хлопців і наказав їх вчити. Літописець згадує, що матері, віддаючи дітей до школи, плакали за ними, наче б їх висилали на смерть.

Наука в школі зачиналась читанням в старославянській мові. Підручником до науки були богослужбові книги, головню псалтир. Учні сходились в призначеному місці і вчитель учив всіх разом, старших і тих, які починали науку. Більшість учнів кінчили свою науку на тому, що навчилися читати. Для побожної людини вистачало знання читання. Кандидати на священників або дяків доповняли своє знання практикою при церквах, бо повинні були пізнати святе Письмо і богослужбові книги. Наука писання і рахування була потрібна для того, що задумував стати писарем-метальником, діловодом або книжним писарем — “писцем.” Вищим степенем науки було

навчання чужих мов. На першому місці стояло знання грецької мови, потрібна для політичних та ієрархічних зносин та для перекладу грецьких творів. Катедральні школи вважали своїм спеціальним завданням глибоку і ґрунтовну науку грецької мови. Збереглося багато дуже добрих староукраїнських перекладів з грецької мови, які свідчать, що між духовенством і “писцями” було багато людей, які дуже солідно знали грецьку мову. Вищу освіту добували талановиті одиниці, які бажали стати високими церковними достоїнниками, проповідниками або письменниками. Хто хотів придбати вищу освіту, старався навчити красномовности (реторики), щоби гарно висловлювати свої думки в слові й на письмі. Основою вищої освіти була византійська наука, яка опиралась на багатій скарбниці грецької культури.

З поширенням науки зростає на Україні число вчених людей, які працюють для освіти й культури рідного краю. Ті освічені люди стали провідниками культурного життя у Володимировій державі. Вони перекладали з грецької мови різні книги, а відтак почали складати книжки про те, як по християнськи жити і літописи, в яких описували те, що чули і знали про давні часи, про початки Київської держави і те, що діялось за їхнього життя по усіх українських землях.

Із поширенням християнства в Київській державі почало розвиватись наше мистецтво. Гарні, дбайливо виконані твори з тяжкого або твердого матеріялу, які можемо оглядати очима, називаємо плястичним мистецтвом. До плястичного мис-

тецтва зачисляємо: будівництво (архітектуру), малярство і різьбярство.

Князь Володимир Великий спровадив з Греції і Болгарії славних майстрів-будівничих і мистців, які вибудували в Києві і інших містах величаві церкви та прикрасили їх фресковими і мозаїчними образами та малюнками так гарно, що вони дорівнювали красі грецького будівництва й малярства. Грецькі будівничі побудували в Києві прегарний камяний терем — княжу палату. Князь Володимир вивінував свою столицю, Київ, творами античного (старовинного) і християнського мистецтва, щоби якнайтісніше звязатись з тою культурою, яка забезпечить Київській державі рівнорядне місце серед інших культурних держав. Площу довкола Десятинної Церкви князь Володимир прикрасив двома старовинними мідяними статуями і чотирма мідяними кіньми, які привезено з Херсонесу, — де було багато творів, античного, грецького і римського мистецтва.

За панування князя Володимира Великого Київ визначався величию і красою. Один з тодішніх літописців називає столицю Київської держави найславнішим містом у східній Європі, суперником Царгороду та преславною окрасою східньої Церкви.

Торгівля була одним з найсильніших чинників в розвитку культури у Володомировій державі. Київ був головним торговельним посередником між Сходом і Заходом. В Києві і в інших торговельних містах Київської держави поселилися купці з Болгарії, Греції, Венеції, Німеччини і Чехії та вели оживлену торгівлю на українських зем-

лях. Українське населення мало змогу позайо-
митися з багатьма, чужими народами. Наші купці
перебували цілими місяцями в чужих краях в
різних торговельних справах та привозили з чу-
жини важні культурні здобутки.

Князь Володимир Великий ввів в Київській
державі золоту і срібну монету (гроші). Вве-
дення грошей багато причинилось до розвитку
господарського життя княжої України та управ-

Перші українські срібні гроші з часів Володимира
ніло її внутрішню торгівлю. Срібні і золоті гро-
ші, биті князем Володимиром, мали на одній сто-
роні образ Ісуса Христа або князя Володимира
на престолі в царському одязі і в короні, а на
другій герб київських князів — тризуб, завер-
шений хрестом. Як знак української держави,
яка за князювання Володимира Великого обеду-
вала усі тодішні українські землі, тризуб є знаком
спільноти нашого народу на усіх землях, де він
живе.

10. Ласкавість, доброта і щедрість князя святого Володимира Великого

Князь св. Володимир Великий хотів зєдинити всі землі могутньої Київської держави внутрішньою добровільною злукою, щоби піддані слухали свого володаря не із страху, а з любови, та щоби бачили свою користь у тому, що належать до великої Володимирової держави. Щоб здобути собі любов і довіря народу, князь Володимир скликував старих, побожних громадян на нараду і радився з ними, як завести кращі закони і устави, “про устрій земельний та про порядок у землях,” як каже літописець. В другій половині свого князювання св. Володимир Великий мало воював, жив в згоді із сусідами та дбав про лад і порядок в державі, щоби усім жилося добре і щасливо.

Для народу був князь Володимир Великий справжнім батьком. Для усіх був ласкавий і прихильний та для убогих і нещасних дуже щедрий. Кожний міг прийти на княжий двір і діставав усе потрібне. Князь Володимир казав розвозити по хатах усяку страву хорим і калікам та щедро роздавати милостиню бідним. В літописі “Повісті временних літ” читаємо, що князь Володимир приказав усякому вбогому приходити на княжий двір і брати всякі припаси, напитки й їжу та гроші із скарбниці. Дав такий розпорядок: “Отже немічні і хворі не можуть зайти до мого двору, тому нехай нарядять вози, накладуть хлібів, мяса, риби, різних овочів, меду в бочках, і розвозять по місті та нехай випитують: Де хво-

рий і нищий, що не може ходити? Тим роздавали, що потреба.”

У більші церковні празники і при важніших нагодах — з приводу посвячення церков — князь Володимир справляв великі гостини-пири, які тяглись нераз по кілька днів. На ті пири спрошував князь священиків, боярів, дружинників, посадників міст та багато людей з усіх сторін — “люди многи,” як каже літописець. Тоді уладжувано три столи: один для духовенства, другий для бідних, а третій для князя, дружинників і боярів. Літописець розповідає, що з нагоди посвячення Церкви Преображення Господнього у Василеві відбувся багатий пир. Князь Володимир “скликав своїх боярів і посадників, старшину з усіх городів і багато людей та роздав убогим триста гривень (срібна монета). Пирував князь вісім днів і повернувся до Києва на Успення Пресвятої Богородиці й тут знову уладив великий бенкет і скликав народу без ліку. Він бачив людей, що стали християнами й радувався душею й тілом і так творив через усі літа, бо любив слова св. Євангелія,” як читаємо в літописі.

Князь Володимир Великий дуже любив проводити час із своєю військовою дружиною, радився з нею у важних державних справах та обдаровував її щедро. Літописець каже, що одного разу дружинники нарікали: “Зле нам живеться, бо мусимо їсти деревляними ложками, а не срібними.” Коли князь Володимир це почув, звелів дати воякам срібні ложки і сказав: “Сріблом і золотом не куплю вірної дружини, а з вірною, відважною дружиною добуду золото і срібло.”

За ту ласкавість і доброту всі любили князя Володимира Великого та називали його “ласкавим князем, Красним Сонечком.” В його честь зложив нарід багато переказів. Князь Володимир став одним з героїв народньої поезії. Про силу тієї поезії свідчить те, що наш літописець прикрасив нею сторінки свого літопису. На далекій півночі збереглись пісні так звані билини, які славлять князя Володимира за його ласкавість і щедрість. Письменник Лепкий каже, що билини — “це в своїй основі безперечно твори української поезії, що залетіли далеко на північ, втікаючи перед забуттям, яке грозило їм на вітчизні посеред безнастанних боїв, що видвигали раз-ураз то нових героїв.” Від тих пісень-билин, заносить Київом, Дніпром, широким, вільним простором, по якому гуляє богатирська душа. Дорогу загороджують богатирям велити, чудовища та всіляке страхіття, загрожуючи матері українських міст, Києвові. З ними вони борються по лицарськи. Цей мотив — це оснівування тієї боротьби, яку українці вели з усякими Азіятами: Печенігами, Половцями, а опісля Татарами.”

Билини починаються звичайно тим, що в столичному городі Києві у ласкавого князя Володимира був великий пир і там зібралися люди з різних міст та хвалились своїм добром:

“У стольнім було городі у Києві, у ласкавого
князя Володимира,
Був почестний пир на багацько князів та
боярів,
Та на всіх тих гостей — званих вибраних,
на прихожих теж.

Всі натім пиру наїдались, всі на тім пиру
росхвалялись:

Один хвалиться та добрим конем, інший
убранням своїм шовковим,

Інший селами та присілками, городами-при-
городами.”

По всьому світу гомоніла слава могутнього,
мудрого та доброго князя Володимира. Грецькі,
арабські і німецькі літописці писали про великі
діла і заслуги славного володаря Київської дер-
жави. Увесь тодішній світ поважав Великого
Князя Української Держави. Далекі володарі
старалися заприятити із могутнім князем Воло-
димиром та висилали послів на київський княжий
двір. Кожний хотів мати приятелем володаря
могутньої і багатой Української Держави.

11. Останні літа життя, смерть і культ князя святого Володимира Великого

В останніх літах свого життя князь Воло-
димир Великий не зазнав щастя. Непослух сина
Ярослава і вістка про новий напад Печенігів на
українські землі дуже його засмутили та при-
скорили його смерть. Князь Володимир вислав
проти Печенігів свого улюбленого сина Бориса
з київською дружиною. Небавом дня 15. липня
1015 р. князь Володимир Великий помер в сво-
йому літньому дворі в Берестові під Києвом, де
найбільше любив проживати, маючи 55 літ життя.

Коли бояри довідалися про смерть свого
ласкавого князя Володимира, обвинули його тіло

в килим по стародавньому звичаю та перевезли до Києва. Тут похоронили його в підземеллях Десятинної Церкви, в гарній мармуровій домовині, зробленій на взірць византійських саркофагів (домовин), поруч з домовиною його клягині, цесарівни Анни, яка померла кілька літ раніше. Літописець каже, що на похороні князя Володимира Великого був величезний здвиг народу, який із щирим смутком і великим плачем ховав свого доброго і щедрого володаря та довго згадував Володимирове тридцять п'ятьлітнє панування.

В часі наїзду татар дісталась його домовина під руїни, аж митр. Петро Могила відкрив її і відобув відтам 1635 р. До революції була частина мощів у св. Софії в Києві, частина в Печерській Лаврі, а частина в Москві.

Культ почитання Володимира не поширився скоро, бо ще якийсь час памятали вбивство брата Ярополка, його поганське життя перед хрищенням та розкішні пири з дружиною. Та опінія його святости в народі за його незвичайні заслуги для Церкви і ідеальне життя по хрищенню стала чимраз більше зростати.

Славні діла князя Володимира Великого — його побідні бої, його ревні старання про охрищення українського народу і поширення християнства та його невпинні труди над культурним і матеріяльним движенням своїх підданих — глибоко записались в пам'яті українського народу.

Наша Церква назвала князя Володимира Великого рівно-апостольним та зачислила його до святих за його великі чесноти та за ті незвичайні

заслуги, які він положив для заведення і поширення християнської віри на Україні. Св. Церк. а порівнює князя Володимира із св. апостолом Павлом та в день смерти св. Володимира славить його на богослуженні такими словами церковної пісні: “Ти Володимире, який славно володів, був подібний до чоловіка, що шукає дорогого каменя. Коли ти сидів на престолі в богоспасаємому Києві, що є матірю українських городів та випитував і посилав до Царгороду послів, щоб пізнали правдиву віру, — ти знайшов безцінний жемчуг Христа, того Христа, який вибрав тебе, як другого Павла і стряс з тебе у хрищенні сліпоту душі і тіла. Тому ми є твоїми людьми і святкуємо твою смерть та просимо: моли, щоб Христос Бог дарував нам велике милосердя.” Молимося до святого Володимира, бо він дав українському народові найдорожчий жемчуг — християнську віру. Від цього часу почався розквіт укр. держави

Вже в княжих часах почався ширити культ (почитання) князя святого Володимира Великого. Староукраїнський письменник, Яків Мних, прирівнює князя Володимира до грецького цисаря, Константина Великого та славить його, як наслідувача чеснот патріярхів і пророків.

Київський митрополит, Іларіон, автор знаменитого твору “Слово про закон і похвала князеві Володимирові,” виславляє князя Володимира Великого тими словами: “Прославім і ми по нашій силі, хоч малими похвалами того, що довершив великих і дивних діл, нашого вчителя й наставника, великого князя нашої землі, Володимира, внука давного Ігоря, а сина славного Святослава,

які пануючи в своїх часах відвагою і хоробрістю прославились в багатьох землях, а ще й досі їх зга ують і славлять. Бо вони не в бідній і в не-

відомій землі панували, а в українській, яка відома і славна на всіх кінцях землі.” Іларіон славить князя Володимира за його щедрість і милосердя для бідних і висловлює переконання, що за своє милосердя і за навернення дуже численних поган на християнську віру він удостоїться небесної слави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бавмгартен Н. "св. Володимир і хрищення Руси"
(“Богословія” Львів 1931).
  2. Богун Дамян: “950-ліття християнства на Україні”
(Календар “Місіонаря” Жовква 1937).
  3. Буць Олександр: “Хрест на Україні” Львів 1938.
  4. Голубець Микола: “Велика історія України”
Львів 1935
  5. Дороцький Михайло: “Садочок українських като-
лицьких святих” Жовква 1938
  6. Залозецький Володимир: “Початки мистецтва
Київської Руси” Львів 1938
  7. Крипякевич Іван: “Шляхами слави українських
князів” Львів 1922
  8. Крипякевич Іван: “Українське життя в давні часи”
Львів 1934.
  9. Лепкий Богдан: “Начерк історії української
літератури ч. I” Львів-Ляйпціг
  10. Коструба Теофіль: “Володимир Великий”
Станиславів 1937
  11. Мітрінга Іван: “Володимир Великий” Краків 1942.
  12. Огієнко Іларіон: “Українська Церква” т. I. Прага 1942
  13. Січинський Володимир: “Архітектура старокнязів-
ської доби” Прага 1926
  14. Табінський П.: “Церковний Устав св. Володимира
Великого” (“Нива” Львів 1938).
  15. Томашівський Степан: “Вступ до історії Церкви”
(“Записки Ч. св. В. В.” Жовква 1932).
  16. Чубатий Микола: “950 літ християнства в Україні”
Львів 1938.
  17. “Повість временних літ” Львів 1939.
  18. Чубатий М.: “Історія Укр. Церкви” ч. I і II, 1946.
-

о. Ір. Назарко, ЧСВВ.

ЯКУ ВІРУ ПРИЙНЯВ СВ. ВОЛОДИМИР ВЕЛ.??*)

Нерідко можна почути, передусім від українців православного віроісповідання, що — мовляв — Русь-Україна прийняла за Володимира “православну віру” з православного Царгороду або Візантії. Св. Володимир, на думку згаданих людей, насадив в Україні не католицьку, але православну віру. З цього виходить, що не католицька віра, хоч би навіть східнього обряду, але “православя” — це наша прадідівська віра, віра наших предків, віра св. Володимира.

На цю тему читаємо в “Слові Істини”, органі митрополита Іларіона Огієнка (ч. 10 - 11, 1951, стор. 6-18 і ч. 12, стор. 15-19) статтю, що має такий проречистий наголовок: **“Князь Володимир прийняв православіє, а не католицтво”**. Ця стаття — це проповідь митрополита Іларіона, що її він виголосив у неділю 29 липня ц. р. на пам'ять св. Володимира до своїх соборян у Вінніпегу. Автор уважав за відповідне цю проповідь напечатати, як статтю в своєму органі а потім особною від-

---

*) Стаття о. Д-ра Назарка зо “Світла” (15. XII, 1951 і 1. I, 1952) тут є місцями скорочена, місцями доповнена видавцем.

биткою і то аж у двох накладах. Хай Шановний Автор вибачить нам, що шануючи його, як науковця-мовника, ще й до того в архиерейських ризах, дозволимо собі в ім'я правди спростувати важніші його твердження в світлі найновіших даних науки, бо деякі з тих тверджень уже давно перестарілі. Приступаємо до важніших тверджень в такому порядку, в якому ставляє їх Автор.

РІК ОХРИЩЕННЯ УКРАЇНИ

У самому вступі до своєї статті митрополит Іларіон пише дослівно таке: “Офіційне охрищення України відбулося пізно, — року 988-го”. Хоч дата охрищення України — це річ другорядна і несуттєва, то проте науковець і в другорядних справах повинен придержуватися і респектувати найновіші наукові здобутки історії. Щож кажуть історики про дату охрищення України? Навмисне пропускаю докази католицьких істориків, бо для митрополита Іларіона “вони суб'єктивні, й нам непотрібні” (стор. 18), а наведу бодай кількох істориків православних.

Професор Московської Духовної Академії Е. Голубинській — автор капітальної “Історії Руської Церкви” ще в 1901 р. писав так про рік охрищення Руси: “З Корсуня Володимир вернувся в Київ 989 року при самім кінці або аж у наступнім 990 році. Як нема підстав і не вільно допускати, щоб після повороту він діяв з успіхом і негайно перевів хрищення киевлян, як тільки вернувся в Київ — так узагалі **необхідно роком хрищення признати рік 990-ий**” (т. I, стор. 164).

Другий православний учений проф. А. Карташев теж твердить, що охрищення Руси могло відбутися щойно 990 р., бо щойно того року — на думку Карташева — Володимир здобув Корсунь. (Св. Великий Князь Володимир — отец русской культуры. Париж 1938, ст. 9). Щоб не розводитися довго над цією другорядною справою, ще наведу цікаве твердження одного православно. о автора і проф. університету в Кам'янці Подільському. Він пише дослівно так: “Літописець роком охрищення киян вважає рік 988-й, але цього року прийняти не можна. Володимир здобув Корсунь в 989 році (так свідчать і грецькі джерела) і мав потому дуже багато різної роботи, так що охрищення киян могло відбутися десь уже року 990, влітку, бо народ стояв по шию в воді.” Знаєте, хто це той останній автор? Це сам митрополит Іларіон, що в 1942 р. у своїй праці “Українська Церква”, Прага 1942, стор. 82., роком охрищення України вважав 990-ий, а тепер 988-ий рік. Мабуть Автор серед змінених обставин “забув” те, що нацю тему він писав перед кількома літами. Тому ми пригадуємо Авторові його слова тепер і дальше прийдеється нам його важніші твердження опрокидувати таки його власними словами.

РІК РОЗРИВУ ВСЕЛЕНСЬКОЇ ЦЕРКВИ

(Чи за св. Володимира Греція була вже в розриві з Римом?)

Головне і основне твердження, на якому спіраються всі дальші висновки Шан. Автора, міститься в другому короткому розділі п. н. **“Єдина Вселенська Христова Церква розпалася ще року 867-го, а не 1054-го”**. Тут Автор старається доказати, що формальний та остаточний розрив єдиної вселенської Церкви довершився не 1054-го року, як досі твердили загально майже всі історики, але ще 867-го року за патріярха Фотія. Якже ж Автор доказує це сміливе твердження? Послухаймо його власних слів: “Напруження між Патріярхатами Візантійським та Римським досягло великої сили ще в половині IX-го віку, головню за патріяршества славного Фотія (856-867 і 878-886) і в цей час **Церква остаточно поділилася**; від чотирьох Патріярхатів, що позосталися поєднані в своїх Догматах і Канонах і до сьогодні, відпав один Патріярх Римський. Сталося це на Соборі року 867-го, на який зіхалися до Костянтинополя представники всіх східніх Патріярхів, — і цей Костянтиннопольський Собор ствердив, що Римська Церква запровадила окремі неправославні вірування (їх нарахували більше 20), і кинув прокляття і на ці ложні вірування, і на самого Папу Николая I. І цей 867-ий рік став історичним роком остаточного розриву єдиної Вселенської Церкви (пізніш, року 1054-го це вже навіки ще раз підтвердилося).

Оце твердження митроп. Іларіона є історично невірне й нестійке. Бо 867-ий рік був роком тільки **хвилевого, тимчасового**, а не остаточного розриву єдиної Вселенської Церкви. Це стверджують самі історичні факти того часу. Перший і найвимовніший факт — це т. зв. друге патріяршество “славного Фотія” від 878-886 р. Знаємо з історії, що негайно після смерти патріярха Ігнатія, Фотій на пропозицію цісаря зайняв патріярший престіл. А, щоб дістати потвердження Папи Івана VIII, вислав до нього в тій справі прохання від себе, від цісаря і від грецьких єпископів. Папа Іван VIII за порадою окремого синоду сімнадцятьох єпископів тільки “дорогою ласки й милосердя” признав Фотія царгородським патріярхом. Дальше знаємо, що наслідники Фотія на патріяршому престолі не тільки признавали Папів, але й просили від них потвердження на свій уряд. Патріярх Стефан (886-893) сам і через свого брата цісаря просив Папу про затвердження на патріяршій престолі, але після шістьлітнього вичікування помер не одержавши згоди Папи, бо Стефан малолітнім засів на патріяршому престолі. Наслідник Стефана — Антін II (Кавлеас) зовсім полагодив взаємні спори, поєднав Церкву Східну із Західною і за те обі Церкви зачислили його до святих. Латинська Церква святкує його пам'ять 12 лютого. Наступний патріярх Николай Містик († 925 р.) жив майже в приятельських взаєминах з Папою Сергієм III а в голосному спорі з цісарем Львом VI про т. зв. тетрагамію, або важність четвертого подружжя патріярх Николай звернувся по рішення до Папи.

Що більше, маємо певні докази на те, що ще в початках XI-го століття вже за патріярха Михайла Керулярія імя Папи було згадуване в церковних диптихах Східної Церкви. Петро III — патріярх антиохійський, муж великого знання і праведности а при цьому друг Керулярія, у відповідь на його підбурюючий лист пише до Керулярія, що ще в 1009 і 1010 роках він сам знаходив імя Папи Івана VIII в літургічних книгах у самому Царгороді і в інших патріярхатах. Ті всі факти найдемо в якомунебудь шкільному підручнику історії Церкви, н. пр. православного історика Д. Дорошенка.

Супроти тих вимовних фактів: поєднання самого Фотія з Папою, папського затвердження Фотія на друге патріяршество, полагоди хвилевого спору, приятельських відносин і молитви за Папу в самому Царгороді — чи ж можна говорити про цілковитий й остаточний розрив Вселенської Церкви ще 867-го року? Сам здоровий розум каже, що ні, бо більше, чи менше щирі відносини між обома Церквами тривали ще понад стоп'ятьдесять літ.

Зрештою не тільки католицькі, але й православні об'єктивні історики датою остаточного розриву вважають не 867-ий, але 1054-ий рік. Тієї думки є не тільки католицькі історики, як: Гелфеле, Генгенретер, Норден, Дворнік — новітній дослідник Фотія, Томашівський, Чубатий, Коструба й ін., але й православні історики, головню ж справжні знавці Фотія і його доби, як: Лебедев, Платонов, Успенській і ін. На жаль, митрополит Іларіон Огієнко цих авторів або не знає, або тен-

денційно промовчує. Тому хай дозволить собі навести слова автора, якого шанує, як православного, як історика, як професора університету і як теж колишнього міністра. Цим автором, що його й ми католики шануємо з причини його об'єктивності, є проф. Д. Дорошенко. В невеликій книжці виданій уже в Вінніпегу 1949 року п. н. "Короткий нарис історії Християнської Церкви", на стор. 45 Дорошенко пише дослівно таке: "Ця незгода між патріархом (Фотієм) і папою затихла по смерті Фотія", а на наступній сторінці автор продовжує: **"Остаточне відділення Західної Церкви від Східної відбулося в 1054 р."** Отже не в 867-ім. Вкінці послухаймо, що писав сам митрополит Іларіон про цю справу ще в 1942 році у своїй книжці виданій у Празі п. н. "Українська Церква." На ст. 67 про посольство від Папи до Володимира автор так висловився: "Посол від Папи майже нічого не говорить: **у той час поділу Церкви на православну та католицьку ще не було** і Володимирові, власне, й вибрати не було чого". Отже сам митрополит Іларіон вразно каже, що в часах Володимира (986 р.) поділу Церков ще не було. А однак в статті, що її обговорюємо, той сам автор у другому піднаголовку пише товстими буквами: "Єдина Вселенська Христова Церква розпалася ще 867-го року". Отже котрому твердженню автора вірити: чи тому з 1942 р., чи з 1951 р.?

ЧИ ЛІТОПИСНЕ ОПОВІДАННЯ ПРАВДИВЕ?

(Огієнко хоче літописним оповіданням доказати православіє Володимира).

Митрополит Іларіон Огієнко спирає всі свої твердження про охрищення України на оповіданні Початкового Літопису. Він ніде ні словечком не піддає його критичній аналізі. Що більше, він уважає його за “найцінніше джерело, що рішає справу, яку саме віру прийняв князь Володимир” (стор. 8.). Далі автор твердить дослівно: “Відомості, які подає цей наш український Літопис, мають велике й вирішальне значення в питанні, що саме прийняв князь Володимир, — чи православіє, чи католицтво. Це голос українців сучасників, це голос тих віригідних свідків, які вирішують справу остаточно, це той рідний наш голос, до якого мусимо конче прислухатися, бо він же виходить коли не з оточення князя Володимира, то з кругів недалеких від нього. І це джерело наше, українське, джерело зовсім об'єктивне, безсторонне”. (стор. 9.). На іншому ж місці автор пише патетично аж таке: “Хто відкидає літописне оповідання, той ламає українську традицію” (стор. 18), а водночас ламає “докази першорядної ваги, докази об'єктивні, докази наших українських джерел” (там же).

А однаке найновіші наукові досліді виказали, що всі ті твердження автора зовсім безпідставні, бо літописне оповідання — це джерело ні трошки не наше, не українське, зовсім необ'єктивне і не

безстороннє, але ярко одностороннє, бо це пізніша вставка якогось грека, який поставив собі метою опоганити **Всі інші віри, а вихвалити тільки віру грецьку.** Пригадаймо собі коротко зміст цього літописного оповідання.

Отже Початковий Літопис широко оповідає про те, як князь Володимир шукав нової віри. Наперед прийшли до Володимира болгари-магометани знад Волги і захвалювали свою віру. Але князеві не подобалось те, що в них не вільно пити вина. “Русі весело єсть пити, без того не может бити”, — такою приповідкою відповів князь магометанам. Відтак прийшли німці від Папи Римського і запитав їх Володимир: “Яка заповідь ваша? А вони відповіли: “Постити після сил, а як хто їсть і пє — то все на Божу славу.” Не подобалось і це князеві та й він відправив послів з нічим. Тоді надійшли хазарські жиди і захвалювали закон Мойсея. Питався їх князь, з якої вони землі? Вони відповіли, що були в Єрусалимі, але Бог загнувавсь на них і розіслав їх по всіх країнах. На це Володимир сказав: “Як же ви можете бути вчителями інших, коли Бог вас відкинув?” Врешті греки прислали до Володимира свого філософа і той у довжезній промові виложив князеві основи християнської віри. Володимир скликав старців і бояр та питався їх про раду, а вони порадили вислати мудрих мужів, нехай приглянуться кожній вірі зблизька. Сподобалася ця думка князеві і він вислав послів до різних країн. Згодом посланці вернулися й оповіли, як їм не подобалися болгарські Богослуження, як не бачили вони краси в німців (ка-

толиків), але коли зайшли до грецької церкви (св. Софії) — то не знали, чи вони в небі, чи на землі. У висліді цього Володимир рішив прийняти грецьку віру. Оце короткий зміст літописного оповідання.

Коли розумно й критично читаємо це оповідання — то чи не кидається нам у вічі смішна наївність тих чужих послів, що всі нараз накидаються Володимирові зі своєю вірою? Крім цього ні одне з тих посольств включно до грецького філософа не знає самої суті своєї віри, бо всі вони видвгають речі другорядні, дрібні і несуттєві, як: піст, пиття вина і т. п. Дивна поведінка тих послів і їх пропаганда могли радше відвернути, як зеднати для даної віри. Або довезне й нудне оповідання грецького філософа від Авраама аж до Страшного Суду — чи могло воно переконати поганина — Володимира? Сам здоровий розум нам каже, що все це легенди видумані літописцем, або вставлені кимось іншим у літопис, для образової прикраси Володимирового рішення. Зрештою ніяке інше джерело ні українське, ні чуже поза Початковим Літописом, не подає цього оповідання. Отже зовсім ясне, що це оповідання — це не що інше, як тільки проста видумка.

Тепер мимохить насувається питання: Як до цього оповідання ставляться сьгоднішні визначні історики?

До другої половини минулого століття історики вірили в правдивість літописного оповідання. Перший, що захитав достовірність цього оповідання був православний знаменитий історик і про-

фесор Московської Духовної Академії Є. Голубинський. Він найперше в статтях 1871 р., а в д-так у своїй знаменитій “Історії Русской Церкви” 1901, т. I., стор. 139-150, піддав літописне оповідання суворій, але чисто науковій критиці і непохитно доказав, **що літописне оповідання — це пізніша вставка до нашого Літопису.** Знаменита критика Голубинського викликала належний відгомін серед істориків. Зразу деякі історики були накинулися на Голубинського, що він посмів піддати в сумнів таку довговікову “істинну”, а навіть сам Голубинський мав великі неприємності зі сторони російського уряду. Одначе переважаюча більшість українських та російських істориків признала слушність Голубинському, бо він доказав, що літописне оповідання не знаходить ніякого потвердження в інших джерелах того часу, бо він закинув літописному оповіданню односторонність (а митрополит Огієнко називає його джерелом “безстороннім!”) і доказав, що простою видумкою є прибуття послів різних віроісповідань на двір Володимира, як теж посилення послів до різних країн. Голубинський виказав, що ця видумка є непослідовна і “що вже крайня пора, щоб справжня наука раз на завжди з нею покінчила (стор. 113). Голубинський дійшов до висновку, що наш Літопис пофальшований, а пофальшував його якийсь грек, який конче хотів доказати, що всі віри нічого не варті, крім грецької. В оповіданні цього грека проявляється питома грецька пустота й самохвальба. Характер оповідання цього грека неповажний і тенденційний. Безустанне вихвалювання греків, малова-

ження інших народів, полемічні випадки проти латинян і їх звичаїв — все те доказує, що літописна легенда вставлена пізніше, мабуть тоді, коли вже на Русі остаточно закріпився розділ Церков. Вкінці Голубинській доказує, що цей грек визначався незнанням історії, бо поперемишував факти й перекутив події. Нпр. знаємо, що в 988 р. в церкві св. Софії в Царгороді був великий ремонт, бо церква була ушкоджена землетрусом 986 р. і під час ремонту в св. Софії не було ніяких відправ. Отже байкою є те, що послі Володимира були в св. Софії на врочистому богослуженні — каже Голубинській (стор. 141). Ось це головніші думки Голубинського. Їх прийняли майже всі визначні історики наші й чужі.

До тих істориків, що опрокинули правдивість літописного оповідання належать учені світової слави як: О. Шахматов, В. Пархоменко, М. Пріселков, М. Грушевський, В. Бахрушин, Д. Дорошенко, Є. Шмурло, Г. Федотов, Н. Зернов, барон М. Тавбе, П. Ковалевській — усі православні. Крім них майже всі католицькі історики, як: С. Томашівський, М. Чубатий, Т. Коструба, І. Крипякевич й інші. Отже всі вони — на думку митр. Іларіона “зламали українську традицію”.

Наведемо бодай кілька висказів учених істориків у тій справі.

Учений такої міри, як проф. барон М. Табе пише: “Для руської історичної науки мабуть не може бути сумніву в тому, що літописне оповідання про “шукання віри” — це ніщо більше, як тенденційна грецька видумка пізнішого походження розрахована на совершенне невіжество

руських “читачів” (Рим і Русь у до-монгольському періоді, Париж 1928, стор. 141).

Проф. Д. Дорошенко в своєму “Нарисі історії України” (Варшава 1932, стор. 45) пише: “Про саме охрищення Володимира утворилася легенда, занесена до Літопису.”

Проф. С. Томашівський аналізуючи вістки літопису про хрищення Руси висловлюється так: “Почуваємо, що полишаємо певну стежку історичної дійсности та входимо на хитке поле легенд. Легенд подуманих, очевидно, не для доповнення прогалини у фактичних відомостях, але радше для того, щоб їх закрити. Мається навіть вражіння, що початково літописне оповідання про хрищення Руси виглядало цілком інакше, та що якась цензорська рука подбала по заміну його іншим — недоладною компіляцією з кількох окремих і взаємно мало згідних легенд, навіть не місцевого походження”. (Вступ до історії Церкви на Україні, Записки ЧСВВ, Т. IV, вип. 1-2, сторона 75).

У 1949 р. доктор історично-філологічних наук Парижського Університету П. Ковалевській—православний учений написав знамениту синтезу руської історії по найновіших даних науки п. н. “Історичний шлях Росії.” У цій праці Ковалевській цілком відкидає літописне оповідання, а джерельно доказує, що Володимир прийняв хрищення і першу церковну єрархію не з Царгороду, але з Болгарії, (стор. 17 і 109).

Ці цитати можна б ще помножити в десятеро, але й наведених уже вистачить, щоб доказати, — як казали римляни, — що навіть і Геракл не

встоїться проти багатьох. Так теж навіть митрополит Іларіон — мовознавець не встоїться про і багатьох фахових істориків світової слави.

А що ж сказати проте, коли митрополит Іларіон виступає проти себе самого? Чи може він встоятися в цьому двійняцькому бою?

Ми пригадуємо авторові, що 1942 р. у своїй книжці “Українська Церква” т. I, стор. 64-68 тому самому літописному оповіданню він посвятив цілий один розділ під наголовком “Книжка літописного оповідання,” де основно піддав літописне оповідання науковій критиці. Подаємо точно його текст:

“Головна ідея тут (автора літоп. оповідання доказати, що) — Володимира нахилили охриститись Греки. Володимир порішив христитися від Греків, бо грецька віра найкраща. Володимир хоч язичник, але орієнтується в цих вірах, як першорядний богослов. Уже все це бе нам у вічі й піддає сумнів, чи не видумка все це, хоч таке гарне та складне, літописне оповідання.” (64 ст).

Першим, хто критично поставився до літописної легенди про охрищення Володимира, був проф. Є. Голубинський. Він цілком відкинув легенду про посольства до Володимира й від Володимира, як мало згідні з правдою; докази Голубинській подає а) логічні — незгідність факту цих посольств із здоровим розумом і б) історичні — незгідність їх із джерелами.” (65 стор).

Літописне оповідання про присилку місіонарів до Володимира та послів від Володимира — це **пізніша вставка** до Початкового Літопису, десь

кінця XII або початку XIII віку; через те, що в цім оповіданні занадто вже вихвалюється греків та все грецьке, можна догадуватись, що автором літоп. оповідання про охрищення Володимира був якийсь грек, що для того часу цілком можливе, — бо ж того часу було в нас чимало грецького духовенства. Старші наші джерела — Іларіон, Яків та Нестор (не літописець) ані одним словом не згадують про тих послів, що приходили до Володимира і пропонували йому змінити віру' (65-66 стор.).

Ті промови — певне видумані. Промови ці склав сам автор оповідання, склав з нарочитою метою: опоганити всі віри, а віру грецьку похвалити. Чи можна допустити не грішучи проти здорового розуму, щоб посол від жидів малював свою віру (початок християнства) як відкинену Богом? Посол від Папи майже нічого не говорить; у той час поділу Церкви на православну та католицьку ще не було, і Володимирові власне й вибирати не було чого; але коли б таки був посол від Папи, то він певне сказав би Володимирові промову не меншу від філософа грецького. Зате грек говорить довеззну промову і таки переконає Володимира, що грецька віра найліпша. Авторів цих промов, певне грекові, треба було доконче доказати, що ми українці, таки вибрали собі віру найкращу. Що промови місіонерів та послів — це фантазія автора їх, так дивилися на них уже в старовину і часом підроблювали їх." (стор. 67). "Так само не видержує критики посольство Володимира до різних народів для оглядин їхньої віри" (стор. 68).

Читаємо те все вирячивши очі і питаємо себе: Чи це писав один і той сам автор? Може він колись, у 1942 р., помилився? Якщо так, то чому ніде досі не признався до цього? Чому в “Слові Істини” не спростував своїх давніших поглядів?

Отже де є справжнє “Слово Істини”? Що треба нам приймати: чи те, що літописне оповідання походить з X-XI віку і є автентичне; чи те, що воно є пізнішою вставкою XII-XIII віку? Чи воно є дійсно походження “українського”, чи грецького? Чи це дійсно “джерело наше, українське, зовсім об'єктивне, безстороннє”, чи це “пізніша вставка” і то “певне якогось грека”, якому йшло про те, щоб “опоганити всі віри”? Вслід за тим, чи літописне оповідання про хрищення Руси — це “докази першорядної ваги”, чи “фантазія інтерполятора-грека”? Вкінці останнє питання: Котрий з Огієнків у праві: чи д-р Іван Огієнко — Архієпископ Холмський і Підляський з 1942 р., чи митрополит всієї Канади з 1951 р.? Отже де тут є аргумент за православ'ям св. Володимира?

ІНШІ БАЙКИ

Можна б наводити ще багато інших байок зі статті, чи проповіді митроп. Іларіона, бо майже кожне його твердження спирається на байці, чи легенді. Щоб надто не поширювати розмірів цієї статті, наведу ще бодай одну-другу байку найбільше разячу. І так н. пр. у десятому розділі своєї статті п. н. “Князь Володимир прийняв Православ'я, а не Католицтво” на стор. 15, митроп.

Іларіон ідучи за літописом, як джерелом “першорядної ваги”, пише таке: “І подається коротк, як Папа Петро Гугнивий збунтував всю Італію й відкинувся від чотирьох інших Патріярхів” Варт було б, щоб якась наукова інституція заризикувала і призначила найвищу нагороду тому вченому, який у джерельних і автентичних реєстрах Папів винайшов би Папу Петра Гугнивого. Славний знавець історії Папів Л. Пастор у своїй основній та джерельній праці “Історія Папів” перекладеній на кілька чужих мов, такого Папи зовсім не знає. Новіший історик італійський Сава Кастільоні в своєму творі з 1936 року “Історія Папів” подає точний реєстер усіх Папів з подрібними датами їхнього кермування Церквою, а про якогось Папу Петра Гугнивого в цілому творі не згадує ані словечком. А православний, але об'єктивний і справжній історик К. Голубинській в своїй “Історії Русской Церкви” т. I, стор. 141 називає Петра Гугнивого “видуманим Папою.” І ніякий інший історик, ні жадна історія такого Папи не знає.

Спираючись на такій історичній неправді шан. автор робить аж такий далекосяглий висновок: “Не Схід розбив єдину Христову Церкву, а Рим, тому не Схід є схизматиком, а Захід, Католіцтво.” — Це така сама правда, як ця байка про Петра Гугнивого. Натомість про головного творця східної схизми Михайла Керулярія пише кожна історія навіть православна, що Керулярій жив і був царгородським патріярхом від 1043 до 1059 р. Навіть найліпший друг Керулярія згаданий уже антиохійський патріярх Петро III у сво-

Йому другому листі до Керулярія опам'ятує його, щоб він не розбивав “довготривалої єдності Христової Церкви” та накликає його до спокою і братньої любови. Отже хто розбив єдину Христову Церкву? Хто є схизматиком?

І мимохіть виринає питання: Чи можна Архипастиреві, хочби й православному, подавати своїй пастві духовий корм затроєний байками, легендами й неправдивими видумками? Чи на основі всього вищеподаного можна науковцеві профанувати науку кажучи: “Наука ясно твердить: князь Володимир прийняв грецьке Православ'є, а не латинське Католицтво.” Таке твердить не наука, але байки, легенди і свідоме перекручування правди.

Вкінці звертаємось до шан. автора, що так накидається на Католицьку Церкву, нехай пояснить нам одну справу. Його орган “Слово Істини” (жовтень 1949, ч. 12, стор. 5) критикуючи архиеп. Івана Теодоровича, висвяченого неканонічно, неважно самосвятським митр. Липківським 1921 р. в Києві, писав: “Іван Теодорович за 25 літ свого Архипастирства сам посвятив багато священників, святив церкви, святив антими́нси. Якже тепер бути зо всім цим?”

Архиеп. Теодорович уже пересвятився канонічно 26. VIII, 1949 в З. Д. А. Тепер коли його паству в Канаді перейняв митр. Іларіон, що його 1951 р. обрали на “митрополита свієї Канади,” досі він не робить жадних змін ні не пересв'ячує своїх душпастирів висвячених неважно Теодоровичем. Де тут його послідовість? І ті душпастирі

далі правлять богослужбу, далі сповідають...

У нас називало б ся це ідолопоклонство, святацтво. А у православних?

ЗМІСТ:

Часть I.

1. Володимирова київська держава.
2. Охрищення князя Володимира Великого.
3. Звязки князя Володимира з Византією.
4. Хрищення київського населення і поширення християнства в київській державі.
5. Організація Церкви у Володимировій державі.
6. Церковне будівництво за князювання Володимира Великого.
7. Взаємини князя Володимира з Апостольською столицею та з християнським заходом.
8. Церковне законодавство і судівництво у Володимировій державі.
9. Культура (письменство, освіта, мистецтво і торгівля) у Володимировій державі.
10. Ласкавість, доброта і щедрість князя св. Володомира Великого.
11. Останні літа життя, смерть і культ князя св. Володомира Великого.

Часть II.

о.Ір Назарко ЧСВВ. Яку віру прийняв св. Володимир Великий?

СЛОВО від ВИДАВЦЯ.

Щоб підкреслити важність княжо державної доби в історії України згадаємо проф. Ол. Оглоблин, що на одній із секцій УВАН в Нью Йорку 19 жовтня 1952 мав доповідь на важливу тему: »Підсумки української історіографії...«

У ній підніє великі досягнення праць українських істориків на Придніпрянщині, в Галичині та на еміграції в 1920—1940 их рр. але разом з цим і завважив недоліки нашої історіографії яка заглибившись досі в студіях над добою козацько гетьманської державности 17—18 ст. і над новішими часами 19—20 стол. далеко за мало присвятила уваги і сил вивченню нашої княжо-державної доби 10—14 ст. яку натомість для своїх імперіялістичних цілей нам на некористь підхопила і розробляє віддавна російська, колись царська тепер советська наука в СССР і за її кордонами. Згадати хочби про »Амер. Комітет Визволення Народів Росії«, що здобув собі симпатії деяких американських політиків.

Тому »Сторінки з української історії...« о. Ріпецького мають таке важне завдання подати здоровий погляд на княжу добу, яка розвивалась на українських землях, а північний сусід із зависти почавши вже від Андрія Боголюбського змагався їх знищити або поневолити.

О. канонік Гриник, що викладав історію Церкви в дух. семінарії в Перемишлі прочитавши І. Випуск »Сторінок« пише до їх автора о. Ріпецького: »Прислану книжочку Вашого авторства я прочитав з правдивою насолодою; так гарно зібраного матеріалу про християнство в Україні до IX ст. я нігде не стрічав. Треба Вам признати, що вмієте розложити матеріал і проглядно його подати... Велику користь буде мати наш нарід, коли дістане в руки таку історію нашої Церкви.«

О. Др. І. Назарко б. професор на монреальському університеті, пише. »Брошура о. Ріпецького гарна і — що найважливіше — вірна історично. Тому пришліть нам її в розпродаж 25 примірників. Якщо підуть ці, то замовимо ще.

О. Володимир Довгович з **Elmira Heights, N. Y.** пише: Продав »Початки християнства в Україні« і посилаю чека за них. Прошу прислати ще десять.

Вітніч хочу згадати, що «Сторінки з історії укр. Церкви й культури» — це свого рода енциклопедія історії нашого державного, церковного, культурного, господарського й мистецького життя.

КНИГАРНЯ ОО. ВАСИЛІЯН
у Мондері

має на складі молитовники та книжки
змісту релігійного, наукового, літера-
турного, партитури церковні й світ-
ські, драми й видання для дітей.

Пишіть по каталог на адресу:

BASILIAN FATHERS
MUNDARE, ALTA., CANADA
